

IBIRAY ALTINSARIN VE NİKOLAY İVANOVIÇ İLMİNSKI'NIN KAZAK EĞİTİM SİSTEMİNE ETKİLERİ

Ekrem AYAN*

ÖZET

1860'lı yıllarda Rusya'da yeni bir eğitim sistemi tartışılmaktaydı. Rusya sınırları içerisinde yaşayan Türk halklarının yetiştirilmesini içeren bu eğitim sistemi, 20.yy'nin sonlarına kadar sürecek ve bundan sonraki dönemlere de etkisi devam edecektir. Alfabe değişikliği, eğitim-öğretim müfredatlarının oluşturulması, yeni okulların açılması, yeni ders kitaplarının bastırılması gibi birçok hedefi içeren bu sistem misyonerlik faaliyetleriyle başlamış ve halktan bazı kimselerin de desteği alınarak devam ettirilmeye çalışılmıştır. Yeni okulların, hatta Kazak çocukları için ilk defa okulların açılması, Tatar mollalarının Kazak halkı üzerindeki etkisinin azaltılması ve modern yaşam tarzının benimsetilmesi gibi önemli katkılar sağlayan bu eğitim sistemi, diğer yandan Hristiyan kültürünün, dininin ve dilinin yayılması, dayatılması ve halkın Ruslaştırılması gibi yönlerden de millî değerleri zedeleyen amaçları da içermekteydi. Meşhur misyoner, Türkolog İlminski bu amaçlar doğrultusunda Kazak halkına yönelmiştir. Kazak halkının tepkisini çekmemek için çalışmalarını halk arasından sevilen ve değer verilen kişiler vasıtasıyla yapmayı planlayan İlminski bunun için Altinsarin'i seçmişti. Neticede bu eğitim sisteminin iyi yönlerini benimseyip halkına yaymaya çalışan Altinsarin, misyonerlik faaliyetleri noktasında ise İlminski'ye daima karşı çıkmış ve millî kültürün korunması yönünde yenilikçi çalışmalarına devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazak Eğitim Sistemi, İbray Altinsarin, İlminski.

---

* Arş. Gör. Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

**THE EFFECTS OF IBIRAY ALTINSARIN AND
NIKOLAY İVANOVIÇ İLMİNSKİ ON KAZAK EDUCATION
SYSTEM**

ABSTRACT

In 1860s, a new education system was under discussion in Russia. This education system aimed to educate the Turkish societies within the borders of Russia, it would be in effect until the end of 20th century, and its effects would be maintained after that time. This system having many objectives such as changing the alphabet, developing new educational curriculums, opening new schools, publishing new course books started with the activities of missionaries and with the support of some members of the societies, these objectives were tried to be fulfilled. This new education system resulting in opening of new schools, particularly opening schools for Kazak children for the first time, weakening the influence of Tatar mullahs on Kazak society, and adaptation of modern living style had, on the other hand, some negative impacts such as spread of Christianity and Christian culture, imposition of Christian values on people and making people feel more affiliated to Russian values and all these undermined the national values of these people. A famous missionary and Turcologist, İlminsky directed Kazak people towards these objectives. In order to avoid reactions from Kazak people, İlminsky planned to conduct his activities through revered and respected people of the society and selected Altinsarin for this purpose. As a result, Altinsarin approved this new education system and put forth efforts to get it disseminated among his people; yet, he always objected to İlminsky when it comes to missionary activities and did some innovative works to protect the national culture.

Key Words: Kazak Education System, İbray Altinsarin, İlminski.

1860'lı yıllarda Rusya'da yeni bir eğitim sistemi tartışılmaktaydı. Bu eğitim sistemi Rusya sınırları içinde yaşayan, Rus

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

olmayan halkların Rus maneviyatında yetiştirilmesini, kısacası Ruslaştırılmasını öngören bir programdı. Bu sistemin kurucusu ünlü Türkolog Nikolay İvanoviç İlminski idi.

İlminski, 1822 yılında Rusya'nın Penza vilayetinde Hristiyan ailede dünyaya gelmiş ve dindar olarak yetişmişti. 1846 yılında Kazan Dini Akademisinden mezun olduktan sonra aynı akademide "Protivomusulmanskoe Otdeleniye" (Müslümanlık Karşıtı Bölümü)'de bölüm başkanı olarak çalıştı. Akademide Tatar ve Arap Dili derslerinin yanı sıra teoloji derslerine de girdi. 1847 yılında misyonerlik amacıyla kurulan Tercüme Komitesi'nin başkanlığına seçildi. Bu komitenin amacı Hristiyanlıkla ilgili dini kitapları Rus olmayan halkların diline aktarmaktı. 1858 yılında İlminski Orenburg Bölge Komisyonluđu'na üye olarak seçildi. Bu döneme kadar misyonerlik faaliyetlerini Tatarlar üzerinde sürdüren İlminski, bundan sonra Kazaklara yönelmeye başladı. 1861'de yakın arkadaşı P. S. Savelev'e yazdığı mektubunda şunları söylemiştir: "Ben size bir sırrımı söyleyeceğim. Bugünlerde Tatarları eskisi gibi sevmiyorum. Artık bütün kalbimle Kazaklara yönelmeye başladım. Bundan sonra benim kıblem Kazan değil, Ural bölgesi olacak".¹

İlminski'nin kıble değiştirmesinin sebebi Kazakların Tatarlara göre daha az dindar olmalarıydı. Çünkü Kazaklarda Tatarlardaki gibi dini fanatizm yoktu. Dolayısıyla bu da onun misyonerlik faaliyetlerini daha da kolaylaştıracaktı. 1861 yılında profesör olan İlminski'ye Ural, Sibir ve İdil bölgesindeki halkları ve özellikle Kazakları Hristiyanlaştırma görevi verildi. 1872 yılında misyonerlerin merkezi hâline gelen Kazan Öğretmenlik Okulu başkanı oldu. Bu okulda Rusya'nın bütün bölgelerine misyonerler hazırlanıyordu.²

Kısaca hayatından bahsettiğimiz misyoner İlminski, Kazak Türkçesine ilgisinin ortaya çıkmasını ve Altınсарın ile tanışmasını, kendisinin Altınсарın hakkında yazdığı hatıra kitabında şöyle aktarmıştır: "1858 yılının Ekim ayında Orenburg Sınır Komisyonundan çalışmak üzere Orenburg'a geldim. Komisyonun o zamanki başkanı doğu bilimci Vasiliy Vasilyeviç Grigoryev idi, yardımcılarından birisi de benim yakın dostum Aleksiy Aleksandroviç Bobrovnikov idi. Burada benim ilgimi çeken Kazak dili idi. Çünkü ben Kazan'da iken bu dil hakkında hiçbir malumata sahip değildim. 1859 yılında Hazar Denizinin doğu tarafı Mangışlak'tan Fars sınırına kadar araştırma yapmak amacıyla gezi grubu oluşturuldu. Araştırma gezisi mayıs ayının başından ekim ayına kadar devam etmişti. Ben

¹ Alau Adilbayev; "Çarlık Döneminde Kazak Topraklarında Yürütülen Ruslaştırma Faaliyetleri", Bilig, S. 23, 2002 Güz, s. 70.

² Alau Adilbayev; agm., s. 70.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Türkmenler arasında tercüman olarak tayin edildim. O araştırma gezisinden bana hatıra kalan birazcık Türkmen diline ait malzemeler var. Orenburg'a tekrar döndükten sonra V. V. Grigoryev'le görüştüğümde Kazak okulunun ilk mezunlarından olan Altınsarin ile karşılaştım.”³

Böylece İlminski, Altınsarin ile V. V. Grigoryev'in evinde karşılaşır. Grigoryev, Altınsarin hakkında özel iltifatlar ederek İlminski ile onu tanıştırır. Grigoryev, Altınsarin'in dedesi Balgoja Bey'in çok yakın dostu olduğu için Altınsarin'e de sahip çıkmaktaydı. Ayrıca Altınsarin'deki azmi gören Grigoryev, onu kendisine tercüman olarak seçmişti. Kazak halkından hizmet talebinde bulunanlar veya şikâyete gelenler için tercümanlık hizmetini yapmaktaydı. Sabah 9'dan öğleden sonra 3'e kadar Grigoryev'in ofisinde çalışmaktaydı. Grigoryev'in ofisinde çok büyük bir kütüphane vardı ve Altınsarin, işi olmadığı zamanlarda bu kütüphanedeki kitapların birçoğunu okumuş ve anlamadığı kelimeler için bir de defter tutmuştu.⁴

Altınsarin anlamadığı kelimeleri yazdığı defteri Grigoryev'e getirir ve o da Altınsarin'i İlminski'ye gönderir. Böylece bu defter Altınsarin ile İlminski arasında oluşacak olan dostluğun başlangıcını oluşturur. Altınsarin, İlminski'nin evinde akşam 7'den gece 12'ye kadar kalmaktaydı. Bu süre içerisinde İlminski, Altınsarin'e anlamadığı Rusça kelimeleri çeşitli örneklerle açıklamalı olarak anlatmakta ve sohbet etmekte idiler. Böylece İlminski, Altınsarin için “ailemin kalıcı misafiri oldu” demiştir. Grigoryev, Altınsarin ile İlminski'nin her akşam çalıştıklarını duyunca Altınsarin'i gündüzki işlerinden de serbest bırakıp İlminski ile sürekli olarak çalışmasına imkân sağlamıştır.⁵

İlminski, Altınsarin'in evinde kalmasını ve kendi ailesinden biriymiş gibi olduğunu şu sözlerle anlatır: “Sabahtan akşama kadar kadınlar dokuma işiyle uğraşırken Altınsarin de yanlarında oturup onlara yüksek sesle edebî eserler okurdu. Altınsarin vurgu ile alakalı hata yaptığında veya anlamadığı kelimelerle karşılaştığında dinleyiciler hatasını düzelterip anlamadığı kelimeleri açıklamaktaydı. Kitap okuma işi bu şekilde periyodik olarak devam etti. Bizimle birebir yakınlaşması bu şekilde oldu. Kendisinin efendi kişiliği ve edepli oluşundan dolayı bizimle akşam yemeğini yedikten sonra

³ Serik Maqpirov; İbray Altınsarin, Öner Bilim Bar Jurttar, Jalın, Almatı 1991, s. 223.

⁴ Muhammedrahim Jarmuhammedov; “N. İ. İlminskiydiñ I. Altınsarin Jayındağ Estelikterinen”, İbray Altınsarin Tağlımı , Jazuvşı, Almatı 1991, s. 347.

⁵ Serik Maqpirov; age., s. 225.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

benim dinlenmeme engel olmayıp oldukça geç saatlerde geri gelmek üzere evden ayrılırdı.”⁶

Kostanay İki Sınıflık Rus-Kazak Okulunun Öğretmeni F. D. Sokolov’un Altınсарın ile ilgili hatıralarında, Rus dostlarının ona İvan Alekseyeviç diye seslendiklerinden bahsedilir.⁷ Onun Ruslarla yakın ve özel ilişkiler içinde olması ve özellikle Irgız şehrinde Kazak kızlarına yönelik okulun açılması, mollalarla ters düşmesine ve Kazaklar arasında da düşman edinmesine sebep olduğu yönünde bilgiler vardır.⁸

1860’ların sonlarında Orenburg ve Kazak bozkırlarında Tatarların etkisinin yerine Rusların etkisini kuvvetlendirmeye yönelik önemli değişiklikler başlatılmıştı. Ocak 1867’de Orenburg Genel Valisi Krijanovski, İçişleri Bakanı Valuyev’e “Rusya’nın doğu kısmında İslam dininin yayılmasına karşı önlemler” konusunda bir rapor sunmuştur. Krijanovski’ye göre Türkistan’ın işgal edilmesi ile bu bölgede İslam’ın tesirinin artacağını öne sürüyordu. Bölge halkının büyük bir kısmının Buhara, Hive ve Hokand Hanlıkları ile ticari ilişki içinde olduğunun da altını çiziyordu. Krijanovski’i en çok rahatsız eden konulardan biri Tatarların Kazaklara etkisinin artması olmuştur. Krijanovski’in raporu Eğitim Bakanı Tolstoy’a ulaşır o da 1869’da değerlendirmesi için İlminski’ye gönderir. İlminski Tolstoy’un talimatını yerine getirir ve “Kazakların Eğitimleri İçin Alınan Tedbirler Meselesi Konusunda Düşünceler” adlı bir rapor hazırlar. Ona göre Krijanovski haklıdır. Kazaklar, Tatarca okumaktadır. Hatta Tatarların Kazaklar üzerindeki tesirine karşı yapılan çalışmalar bile Tatar dilinde yazılmaktadır.” İlminski şu tavsiyelerde bulunur: “Öncelikle Kazak okullarında Tatarca İslami eğitim değil, Kazakça-Rusça eğitim verilmeli. Daha sonra, bu okul öyle bir tarzda olmalı ki geniş bir kitleye hitap etmeli. Son olarak, bunun içinde doğal olarak ana dil de olmalı ve muhteviyatı ilgi çekici ve yararlı olmalı.” İlminski, Kazak çocuklarının Rusça bilmeden Ruslar ile beraber okuyamayacaklarını bu yüzden başta Kazakların ayrı okumaları gerektiğini ısrar eder. Var olan Kazak okullarını tekrar gözden geçirmek ve köylere yeni Kazak okullarını açmak gerekir. Orenburg’da bu işi üstenecek hazır birinin olmadığını bu yüzden Kazan’a Altınсарın’ı göndermelerini D. A. Tolstoy’dan rica eder. Millî Eğitim Bakanı Tolstoy Orenburg gezisi sırasında bir toplantıda “hükümetin en önemli amacı Kazakların Tatarlaşmalarına imkân vermemek” der. Tolstoy, Orenburg Genel Valisinin danışmanı ile

⁶ Serik Maqpirov; age., s. 225.

⁷ Serik Maqpirov; age., s. 226.

⁸ Serik Maqpirov; age., s. 228.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

beraber İlminski'ye şöyle bir teklifte bulunur: Tatar bilim adamları ile beraber Kazakça ancak Rus alfabeleri ile makale hazırlayıp, Kazak öğrencilere bu makaleyi okutmak gerekir, eğer okuyup anlayabiliyorlarsa Kazakça için Rus alfabesi kullanmak gerekir. Bu öneri Kazak öğrencilerine uygulanır ve Rus alfabesi bazı harfleri karşılamamış olmasına rağmen öğrenciler okuyup anladıklarını söylerler.⁹

Çarlık Rusyası'nın kültür ve eğitim politikası, hâkimiyeti altında olan milletleri Ruslaştırma esasına dayanıyordu. Rus hükümetinin bu konudaki tutumu hiçbir tereddüde yer vermeyecek kadar açıktı. Nitekim Millî Eğitim Bakanı Tolstoy 1870 yılında şöyle yazmıştır: “Ülkemizde yaşayan geri kalmış halkları eğitmekteki esas gaye, onların muhakkak Ruslaştırılması olmalıdır. Böylece onlar, Rus halkıyla karışıp, eriyip gideceklerdir.”¹⁰

Milleti için canını vermeye hazır olan Altınсарın ile İlminski Orenburg'ta tanışmış ve orada iki sene beraber kalmışlardı. Altınсарın'ın saflığını, ilmi sevmesini ve halkının da karanlıktan kurtulmasını, ilim nuruyla aydınlığa kavuşmasını canı gönülden isteyen bir milliyetçi olduğunu fark eden İlminski, onun bu niteliklerinden faydalanarak Kazakça yazarken kiril alfabesini kullanması yönünde yapacağı çalışmalar için onu uygun görmüştü. Raporunda bu düşüncesini şu sözleriyle dile getirir: “Altınсарın'i okuma yazma bilmeyen bir köye göndermek lazım. Orada Altınсарın'ın okul açması gerekir. Halk, kiril alfabesinin kabul edilmesinin Rusların işi olduğunu anlamamalıdır. Bu yüzden bu okulu Altınсарın sanki kendisi açmış gibi gözüksün, ama Rus idareciler tarafından sürekli kontrol altında tutulsun. Ancak bu çok gizli olmalıdır. Başlangıçta bu yeni sistemde sadece bir tane okul açılsın. O, Altınсарın'ın okulu olsun. Sonra yeni sisteme göre eğitim almış talebeleri, yurdun çeşitli yerlerinde okullar açsın. Bir taraftan Altınсарın'i de cömertçe ödüllendirmek ve ona maddi imkânlar sağlamak lazım. Almatı'daki Hristiyanlığı kabul eden Kamlıklara bu dinin esasları Kazakça öğretilmelidir. O zaman onlar da Kazakların Hristiyanlığı kabul etmesine yardımcı olacaktır.”¹¹ İlminski, amaçlarının gerçekleşmesi için Kazak köylerinde de okulların

⁹ Kishimjan Eshenkulova; Modern Bilimlerin Türkistan'a Girişi (1800-1917), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul 2007, basılmamış doktora tezi, s. 105-107.

¹⁰ Kayyum Kesici; “Bolşevik İhtilalinden Önce Kazak Türklerinde Eğitim, Kültür ve Fikir Hayatı”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 19, Ankara 2002, s. 439.

¹¹ Alau Adilbayev; “Çarlık Döneminde Kazak Topraklarında Yürütülen Ruslaştırma Faaliyetleri”, Bilig, S. 23, 2002 Güz, s. 72.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

açılmasını talep etti. Ancak bu okulların küçük ve sade olması gerekiyordu. En önemlisi de onlar hükümetin açtığı okullar gibi değil, köy okulları sıfatında olmalı, ancak burada da kiril alfabesiyle Kazakça okutulmalı idi. Eğer okul, köy okulu sıfatında olursa köy halkı da ona sahip çıkarak yardım eder ve orada okutulan kiril alfabesine de tepki göstermezdi. Bununla birlikte öğrencinin isteğine bağlı olarak İslam dini dersleri de okutulabilirdi. Ancak din derslerinin Tatarca olması lazımdı. İlminski, din derslerinin hiçbir zaman Kazakça yapılmamasına dikkat edilmesini istiyordu. Eğer din dersleri Kazakça yapılırsa bozkırda Kazak dili kuvvet kazanır, halk da İslamiyet'e karşı daha büyük ilgi göstermeye başlardı. Yani İlminski'nin planına göre bütün bölgede, şehir veya köy olsun, okullarda Kazak dili kiril alfabesi kullanılarak okutulmaya başlanırsa Tatarca çabuk unutulur ve Tatarca okutan mollalar ne kadar İslamiyet'i öğretmeye çalışsalar da başarılı olamazlardı. Hem de kardeş Müslüman halkların arasındaki yazı birliği de ortadan kaldırılmış olacaktı.¹²

Kısaca İlminski'nin Müslüman Türk halkları için yaptığı eğitim planı şu şekildeydi:

- 1. Kazakistan'daki Kazak okulları ile Rus okulları birleştirilecek ve karma eğitim yapılacak,
- 2. Bu karma okulların programları Rus papazları tarafından belirlenecek,
- 3. Rus papaz öğretmenlere Kazak gençleri yardımcı olacak, eğitim dili Tatarca ve Rusça olacak.
- 4. Yeni İslami okul açılmasına izin verilmeyecek,
- 5. Tatar ve Başkurt hocaların Kazak gençlerini okutmaları yasaklanacak,
- 6. İslami eğitim veren medreselerin kontrol altında tutulması sağlanacak.¹³

Bu amaçla 157 Rus-Kazak okulu açılmıştır. Sonuçta bu okullarda yetişen Kazak çocuklarını Hıristiyan ve Ruslaştırma siyaseti başarılı olamamıştır. Bunun en büyük sebebi, Kazaklar arasında yetişen Altınsarin, Abay gibi Müslüman Türk aydınlarının Kazak dilini geliştirerek Rusçanın hâkim dil hâline gelmesine izin vermemeleridir. Bu Rus baskısı ayrıca, Kazaklar arasında millî şuurun

¹² Alau Adilbayev; agm., s. 73.

¹³ Mehmet Saray; Kazakların Uyanışı, TİKA Yayınları, Ankara 2004, s. 108.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

uyanmasına da tesirli olmuştur. Neticede Kazak Türkleri kendi millî kültürlerini yaratma imkânı bulmuştur.¹⁴ Bu elbette Rusların istediği netice değildi. Buna rağmen İlminski metodu olarak bilinen bu eğitim sistemi ile Rus hükümetinin Müslüman Türk topluluklarını Ruslaştırmak ve Hristiyanlaştırma gayretleri, Türk ileri gelenlerini özellikle Gaspıralı İsmail Bey'i eski okulları ıslaha ve yeni metot okulları açma çalışmalarına sevk etmiştir. Böylece İlminski, Gaspıralı'nın kurduğu "Tercüman" gazetesini ve Gaspıralı'yı Rus siyasetinin en büyük engeli olarak görmüştür.¹⁵ İlminski yakın dostu, 1880-1905 arasında Rus Ortodoks kilisesinin başkanı ve bir ara Çar hükümetlerinin Eğitim Bakanı olan Pobedonostsev'e yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Gaspıralı'nın tek bir gayesi var. Rusya idaresinde yaşayan milyonlarca Müslüman'ı birleştirmek, modern eğitimle ve Avrupa medeniyetinin imkânları ile daha kuvvetli hâle getirmek ve İstanbul'un bu konuda desteğini sağlamak. Bu bizim yaptıklarımıza ve yapmak istediklerimize ters düştüğü gibi, Rus Ortodoksluğu için de büyük tehlike teşkil etmektedir. Bunun için Gaspıralı'nın ve gazetesinin susturulması gerek. Bunu temin için mutlaka hükümet ricali ile görüşmelisin ve gerekeni yaptırmalısın."¹⁶

İlminski'nin "Kazak çocuklarına İslam dini hiçbir zaman Kazak dilinde öğretilmemelidir" fikrine karşı gelen Altınsarin, İslam'ın dinî esaslarını Kazak dilinde anlatan Şeriatu'l İslam adlı kitabı yazmıştı. Kazak edebiyatçısı Mekemtas Mırzahmetov, Altınsarin'in bu kitabını, Rusların Kazakları Hristiyanlaştırma amacıyla yürüttüğü misyonerlik faaliyetlerine karşı bir faaliyet olduğunu dile getirmiştir.¹⁷ Bu kitabın basılması için Altınsarin, İlminski'den izin almak zorunda kalmıştır. Çünkü o bölgenin bütün eğitim işleri İlminski'nin kontrolü altındaydı ve resmî olarak ondan izin alınması gerekiyordu.

Ancak İlminski, kitabın yayınlanmasıyla İslam dininin bozkırda yayılacağından korkarak bu kitabı yayınlanmaktan çekinmişti. Dönemin ünlü misyonerlerinden Efimiy Malov'un şu itirafları dikkat çekicidir: Altınsarin, İlminski'nin referansı üzerine Kazak Eğitim Müşaviri olarak tayin edilmişti. İlminski, Altınsarin konusunda yanıldığını, çünkü bir Müslüman adamın Hristiyan dininin çıkarları için hiçbir zaman çalışmayacağını, bu yüzden kendilerinin

¹⁴ Mehmet Saray; age., s. 109

¹⁵ Mehmet Saray; age., s. 110.

¹⁶ Mehmet Saray; age., s. 111-112.

¹⁷ Alau Adilbayev; agm., s. 74.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

şimdi Altınсарın'ı bu görevden uzaklaştırmanın yollarını araştıracağını belirtmiştir.¹⁸

Sovyet döneminde Kazak aydınları dahi Kazak Türkçesi için hazırlanmış kiril alfabesini Altınсарın'ın hazırladığını savunmuşlardır.¹⁹ Oysa bunun mimarı, Kazak Türklerini önce Ruslaştırıp sonra Hıristiyanlaştırma konusunda ilk adım olacağını savunan İlminski idi.²⁰

1871 yılında Altınсарın, İlminski'ye yazdığı mektupta: “Siz bir mektubunuzda Kazaklar arasına Rus alfabesinin sokulması yönünde fikir zikretmişsiniz. Bu kesinlikle tartışılmayacak bir fikir. Yani, onu hayata geçirmek bence, çok büyük zorluklarla karşılaşır. Rus alfabesiyle yazılı kitaplar Kazaklar arasında tam bizim düşündüğümüz gibi kolay ve çabuk olacak bir iş değil. Arap harfli yazılan kitapları alacak olursak, eğer bu kitaplar faydalı kitaplar olursa, içeriği ilginç olursa mektepten halk arasına çabucak yayılıp Kazak gençlerini bilime yönlendirmeye yardımcı olur. İşin aslına bakacak olursak Kazakça kelimeler her ne kadar Rus alfabesiyle uygun yazılacak olsa da, Tatarca yazmak Kazak dilinin tazeliği ve bütünlüğüne zarar veriyor olsa da, çok uzun zaman boyunca Tatar alfabesini Kazaklardan ayırmanın mümkün olmayacağını bizim iyi anlamamız gerekiyor. Neden dersiniz, Kazak'ın dini o alfabeyle yazıldı, Kazaklar Arapça ve Tatarca dua ederler. Önemli olan içeriğin çocukların ilgileneceği türden olması ve onların alıştığı alfabeyle yazılması gerektiğidir. Bu arada, alfabenin Arapça veya Rusça olması, Arap harfinin dilimize zarar vermesi işimize o kadar engel olmaz”²¹ demektedir.

Bu durumlar, İlminski'nin Kazakları Hıristiyan dinine çekme yönündeki düşüncelerini Altınсарın yoluyla gerçekleştiremediğini, bu konuda ona etki edemediğini göstermektedir. Altınсарın, İslam dininin dogmalarını da okul dışında tutmaya çalışmıştır. O “mollalar, insanın kafasını karıştıran vaziyetlerinin yanı sıra Kazak'ın tabii dilini de bozmaktadır. Mollaların okuttuğu Tatar, Arap ve Fars dilindeki kitapların hepsi de insanoğlunu doğru yoldan saptırmakta, geriletmektedir. Bu yüzden, diğer halklar gibi Kazaklara da kendi dilinde yazılmış, okunduğunda fikir sahibi ettiren, düşündüren kitaplar

¹⁸ Alau Adilbayev; agm., s. 74.

¹⁹ Alau Adilbayev; agm., s. 74.

²⁰ Kayyum Kesici; “Bolşevik İhtilalinden Önce Kazak Türklerinde Eğitim, Kültür ve Fikir Hayatı”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 19, Ankara 2002, s. 439.

²¹ İbray Altınсарın; Tañdamalı Şığarmaları, Gılım, Almatı 1994.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

gerek” diye yazmıştır.²² Şokan Velihanov gibi Altınсарin’in de en başta gelen amacı Kazak halkını Rus medeniyetine yakınlaştırmak olmuştur.²³ O, Kazakların, bozkırları istila eden Ruslarla eşit haklara sahip olmasının ve kurtuluşunun ancak iyi bir eğitimle sağlanabileceğine inanıyordu. Yine onun inancına göre, Kazaklar modern eğitime ağırlık vermeli, teknolojik bilgi ve becerileri kazanmaya çalışmalıydılar.²⁴

İlminski, Müslümanların giderek artan tesirinden II. Katerina’yı sorumlu tutuyordu, zira bu çariçe onların bir dinî idare etrafında örgütlenmelerine imkân sağlamıştı. İlminski bu müesseseyi bertaraf etmek için mümkün olan her şeyi yaptı; 1884’teki müftü tayinine müdahale ederek bu makama en kabiliyetsiz kişinin getirilmesi için çalıştı.²⁵

Altınсарin’in, eğitim hizmeti boyunca İlminski ile sıkı bir ilişkide olduğu muhakkaktır. Ancak, bu kadar yakın ve sıkı ilişkide olan Altınсарin, İlminski’nin misyonerlik faaliyetlerine katılmamış ve onun bu düşüncesine daima karşı çıkmıştır. O, Rus eğitim sistemini Kazak çocuklarına uygulamıştır, ideolojisini asla kabul etmemiştir. Misyonerlik faaliyetlerine karşılık olarak şikâyet mektupları yazdığını da bilmekteyiz.

KAYNAKÇA

- ALTINSARİN İbray; Tañdamalı Şığarmaları, Ğılım, Almatı 1994.
- ADİLBAYEV Alau; “Çarlık Döneminde Kazak Topraklarında Yürütülen Ruslaştırma Faaliyetleri”, Bilig, S. 23, 2002.
- ESHENKULOVA Kishimjan; Modern Bilimlerin Türkistan’a Girişi (1800-1917), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul 2007, basılmamış doktora tezi.
- JARMUHAMMEDOV Muhammedrahim; “N. İ. İlminskiydiñ I. Altınсарin Jayındaĝı Estelikterinen”, İbray Altınсарin Taĝlımı , Jazuvşı, Almatı 1991.

²² S. Kıyrabayev; Ädebiyetimizdiñ Aktandaq Betteri, Bilim Baspası, Almatı 1995, s. 48.

²³ Vahit Türk; “Kazak Aydınlanma Hareketi İçerisinde Ahmet Baytursun ve Çalışmaları”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 18, Ankara 2002, s. 666.

²⁴ Kayyum Kesici; agm., s. 443.

²⁵ Ahmet Kanlıdere; “19. ve 20. Yüzyıllarda Kazan Tatarları”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 18, Ankara 2002, s. 417.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

KANLIDERE Ahmet; “19. ve 20. Yüzyıllarda Kazan Tatarları”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 18, Ankara 2002.

KESİCİ Kayyum; “Bolşevik İhtilalinden Önce Kazak Türklerinde Eğitim, Kültür ve Fikir Hayatı”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 19, Ankara 2002.

KIYRABAYEV S.; Ädebiyetimizdiñ Aktandaq Betteri, Bilim Baspası, Almatı 1995.

MAQPIROV Serik; Ibray Altınsarin, Öner Bilim Bar Jurttar, Jalın, Almatı 1991.

SARAY Mehmet; Kazakların Uyanışı, TİKA Yayınları, Ankara 2004.

TÜRK Vahit; “Kazak Aydınlanma Hareketi İçerisinde Ahmet Baytursun ve Çalışmaları”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 18, Ankara 2002.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008